

ISTORIE

PAPPA PUERORUM, UN POST-INCUNABUL DE ÎNVĂȚĂTURĂ

Prima jumătate a secolului al XVI-lea este cunoscută în universul cărții drept perioadă post-incunabulară. Timpul de început pentru imprimăria lui Gutenberg, “leagănul cărții”, cu încredințarea sa extinsă până pe la anul 1550. Invențiile aduse paginii tipografiate au fost marcante și după apariția *Bibliei* de la Mainz.

Spiritul renașcentist al secolului al XVI-lea și-a lăsat amprenta și în evoluția fișelor tipărite. Astfel, în primul rând, îmbunătățirile s-au adus paginii de titlu în care au început a fi cuprinse date în plus despre titlul cărții, numele autorului și emblema casei tipografice, așa încât pagina de titlu rezuma esențialul despre carte.

Chiar dacă faima Mainzului începutului tipografiei lui Gutenberg a mai scăzut în prima parte a secolului al XVI-lea și numărul tipăriturilor a fost mai redus, cărțile tipărite la Mainz până în anul 1550 rămân repere, documente de referință în istoria tipografiei. În acest context se încadrează cartea *Pappa Puerorum* scrisă de Ioannes Murmellius, tipărită la Mainz în anul 1537, în casa tipografică Scheffer; un exemplar al său se păstrează în biblioteca Muzeului din Deva într-un coligat în care prima parte este o lucrare despre Erasmus din Rotterdam, tipărită la Leipzig în anul 1538.

Pappa Puerorum, într-o traducere aproximativă *Nutremântul copiilor*¹, este o carte pentru învățătura școlărilor. Autorul acestei cărți, Ioannes Murmellius, s-a născut în anul 1479 în Roermond, în Olanda. Educat și școlit în Deventer și Köln, s-a mutat în Münster în anul 1498, unde a funcționat până în anul 1501 ca dascăl la școala de pe lângă Catedrală. În anul 1509 a ajuns rector al școlii de drept, iar în anul 1513 era rector al școlii din Dagmar. Apoi s-a mutat în Deventer, în anul 1517, an în care a și decedat.

Învățăutul Ioannes Murmellius a scris o serie de cărți școlare, educative: *Începuturile artei versificării*, *Căsnicia în Persia*, *Descrierea orașului Münster*, *Nutremântul copiilor*, toate în limba latină. Operele sale de valoare universală au fost reeditate în anul 1781 la Freiburg și în 1895 la Münster².

---

¹ Mulțumim Părintelui Vicar General Puni Emil pentru sprijinul dat în traducerea textului cărții din limba latină.

² Mayers Konversations Lexicon, tom XII, Leipzig și Viena, 1896.

Cartea *Pappa Puerorum* a fost tipărită la Mainz, prima localitate devenită cu renume prin prima carte tipărită în imprimeria lui Gutenberg. Pe ultima parte a cărții *Pappa Puerorum*, în colofon, după titlul și autorul cărții, stă scris “Moguntiae ex officina Ioannis Scheffer mense iulio, anno a Christo nato 1537”.

Ioannes Scheffer a întemeiat o dinastie tipografică. Asociat al lui Fust, a învățat de la Gutenberg între anii 1449-1455, așa încât și-a perfecționat talentele sale tehnice, estetice și comerciale. Urmașul său, Peter Scheffer, a fost printre primii tipografi care au conceput pagina de titlu cu indicațiile ei devenite obligatorii: titlul cărții, anul tipăririi, locul tipăririi și marca editorului tipograf. Scheffer a fost creatorul emblemei tipografice.

Un alt Johann Scheffer a continuat până în anul 1531 întreprinderea pornită de tatăl său, adăugând tiparniței un atelier de gravură pentru ornamente și ilustrații.

Magistrat municipal al Mainz-ului, “păstrător de privilegii”, el, ca și tatăl său Peter, a perfecționat tipografia lui Gutenberg și a clarificat disputa dintre Fust și Gutenberg legată de numele inventatorului.

Peter Scheffer cel tânăr, fiul lui Johann, a tipărit la Mainz, s-a mutat apoi la Worms și apoi pe rând la Strasbourg, Veneția și Basel. S-a dedicat imprimărilor muzicale, a editat cărți ilustrate și i-a atras pe cei mai buni gravori ai timpului său.

Ivo Scheffer, fiul lui Peter, a dus faima înaintașilor familiei sale până în anul 1555 când, odată cu moartea sa, a dispărut și firma³.

Revenim la cartea *Pappa Puerorum*, care a fost scrisă de învățatul Ioannes Murellius și a fost tipărită în binecunoscuta casă tipografică Scheffer. Titlul complet al cărții, într-o traducere din limba latină, este: *Preaînvățatul bărbat Ioannes Murellius din Ruremunde, Nutremântul copiilor împreună cu anumite reguli de sintaxă, cărțile recent revizuite și cu oarecare cuvinte adăugate sporind astfel mulțimea cuvintelor acestora, Moguntiae, anno 1537*. Pe aceeași pagină este imprimată emblema tipografică a casei Scheffer cu inițialele tipografului, I.S.

Cartea începe cu titlul *Din viața lui Ioannes Murellius din a doua carte a lui Gerard din Noviamagi “Despre bărbații iluștri din sudul Germaniei”*.

Gerard din Noviamag (azi Nijmegen) ne dă unele date biografice ale lui Murellius, despre care aflăm că s-a născut în zona Ruremunde, localitate importantă din provincia Geldrionum, la confluența dintre Rurae și Mose.

Murellius, bărbatul perspicace, ingenios, cu o memorie fidelă până la bătrânețe, a consultat și a studiat o mulțime de scrieri. Profesor doct al literaturii grecești și latine, Murellius a fost discipol al lui Alexandru Hegium din

---

³ Flocon 1976, p. 151-152; spre deosebire de cartea lui Murellius, în care numele tipografului este scris cu vocala “e” (Scheffer), A. Flocon folosește vocala “ä” (Schäffer).

Deventer. La Köln a fost profesor de arte liberale cu o deosebită erudiție, de altfel recunoscută de contemporani. Și-a însușit o bună literatură pe care a predat-o altora cu conștiinciozitate la Deventer, unde a câștigat și un salariu bun. Despre moartea sa s-a răspândit vestea că a fost otrăvit, dar medicul care a fost la căpătâiul bolnavului a declarat că a murit de pneumonie.

Din aceleași date biografice lăsate de Gerard din Noviamag aflăm că Murmellius a scris multe poezii și rugăciuni, elegii moralizatoare, epigrame și a deprins arta versificării. A mai scris: *Comentarii la Epistolele lui Horațiu*, *Adnotări despre Aristotel*, *Pappa Puerorum* - o carte pentru instruirea copiilor atât de necesară și utilă în acea vreme. Mai aflăm că Murmellius a avut repulsie față de gloria lumească. A murit în anul 1517 la Deventer, în timpul împăratului Maximilian Augustus.

Urmează alte file scrise de Gervasius Sopherus din Breslau, profesor la Institutul copiilor și tinerilor nobili din Breslau.

În prefață la *Gramatica* lui Murmellius, Gervasius comentează metodele didactice folosite de autorul cărții, care crede că tot ce se scrie pentru copii trebuie să fie simplu, să nu fie greu pentru “digerarea stomacală”. Varietatea preceptelor pedagogice trebuie să demonstreze ingeniozitatea profesorului, iar după ce copiii au făcut progrese în literatură, li se poate da ceva “nutremânt” mai greu. Se referă și la îndemnul apostolului Pavel care a făcut aceleași recomandări pentru înțelegerea Sfintei Scripturi.

Dacă li se predau copiilor cunoștințe grele și multe deodată și de la început, se spune în acest comentariu, se ajunge la o atitudine de respingere din partea copiilor “ca de ceva barbar”. Pentru acest caz folosește dictonul latin “festina lente”. Progresul începe de la simplu spre complicat în lucrarea lui Murmellius, comentează Gervasius, iar cartea are o triplă utilitate: de Dicționar (este scrisă în latină și germană), Abecedar și Catehism. Omagiul lui Gervasius la scrierea lui Murmellius este semnat în anul 1517.

Alt comentator al cărții lui Murmellius este Antonius din Mănăstirea Tunicius, care scrie despre studiul artelor la copii. Se vorbește despre cele șapte arte liberale ale Evului Mediu (Gramatica, Dialectica, Retorica, Aritmetica, Geometria, Astronomia, Muzica). Îi dedică și o epigramă lui Murmellius: “Murmellius din naștere cu talent ales / Dedicat cu evidență scrierii / Îndatorat celor mulți care studiază acum”. Face apologia scrierii lui Murmellius, *Pappa Puerorum*, referindu-se la același tact pedagogic, de a se preda copiilor cunoștințe “digerabile”.

Un alt comentator al cărții *Pappa Puerorum* este Herman Buschi, discipol al lui Murmellius care, sub formă de epigramă, se referă la Murmellius și ideile sale din această carte pentru copii așa încât cuvântul *Pappa* a devenit un pseudonim pentru Murmellius.

Francisc Rhodi, tipograf, îi dedică și el o epigramă lui Murmellius.

În continuare, cartea cuprinde un Index al cuvintelor celor mai uzitate, așezate în ordine alfabetică. După aceste cuvinte de început adresate de acești învățați cărții lui Murellius, încep propriu-zis paginile numerotate ale *Pappei*, structurate pe domenii integrate în capitole: *Despre cuvinte interpretate într-un dicționar latin german*, specificându-se domeniile dicționarului: Despre Dumnezeu și lucruri cerești, Despre obișnuințele corpului, Despre diferitele obiceiuri de la începuturi, Despre păsări, Despre pești, Despre șerpi, Despre viermi, Despre arbori, Despre fructe, Despre iarbă, Despre flori, Despre arome, Despre legume, Despre pietre, Despre metale, Despre biserică, Sacramentele bisericii, Despre casă și părțile ei, Despre unelte gospodărești, Despre alimente, Despre băuturi, Cunoașterea cuvintelor, Sinonime, Nume ale personalităților, Cuvinte bisericesti, Despre activitățile bune ale profesiei, Artă și meșteșug, Despre cărți, Despre măsuri și greutate, Despre bani, Despre numerale cardinale, Numerale distributive, Numerale ordinale, Numerale multiplicative, Numerale adverbiale, Trei virtuți teologice, Patru virtuți cardinale, Cuvântări diferite expuse în folosul copiilor, Precepte morale, Despre cuvinte comune, Proverbe, Cuvinte originale folosite în cuvântări, Un Adagio la Erasm din Rotterdam, Locuțiuni latine, Adjective și substantive, Expresii latine cu adjectivele cele mai ușoare pentru copii, Precepte despre pronume sau participiu cu substantiv, Învățătură despre povestiri, Învățătură despre modul de a răspunde, Învățătură despre înlocuirea verbului, Învățătură despre acuzativ și verbe la modul infinitiv, Despre nominativ și declinări, Despre adjective nominale; Sintaxa, care cuprinde: Învățături despre comparativ, Învățături despre superlativ, Învățături despre verbe la infinitiv, despre verbe active, despre verbe pasive, despre acuzativ sau ablativ, Învățături despre verbe și moduri, Învățături despre supin, despre adverbe. Urmează: Din culegeri despre bogăția verbelor și talentul copiilor, Formule oratorice, Totdeauna studiul, Oameni distinși în litere, Distinși în variate discipline, Decorații elegante, Scrisul elegant.

În cele cinci capitole, *Pappa Puerorum* arată cum să îi înveți pe copii pentru a înțelege cât mai mult în funcție de vârstă. La pagina 281 sunt redată citate din Virgiliu.

Așadar, cartea are reale veleități didactice, iar Murellius, autorul, așa după cum îl elogiază și prefațatorii acestei cărți, a excelat în gramatică, retorică, dialectică, fizică, filosofie, teologie, în expresii poetice, a fost deprins cu literatura, un bun orator, iar în scrierile sale folosește un stil elegant. Este remarcabilă, spun comentatorii cărții, bogăția vocabularului.

Pe cele 222 de pagini ale cărții nu lipsesc frontispiciile la început de capitole și vignetele la sfârșit.

Referitor la legătura cărții, menționăm coperta din carton învelit în piele decorată cu motive florale geometrizate. Starea de conservare este mediocră.

Dintr-o epocă în care erau tipărite cărți religioase sau cărți ale clasicilor antici a răzbătut *Pappa Puerorum*, un post-incunabil cu atribute didactice, cu precepte pedagogice, vrednice de luat în seamă chiar și acum, după cinci secole de la tipărirea ei.

Un arc peste timp, ne permite o analogie între tipărirea acestei cărți de școală, în tipografia de început de la Mainz, cu “Bucoavnele” - cele dintâi cărți românești pentru școală.

După prima “Bucoavnă” românească tipărită la Bălgrad în anul 1699 “ce are în sine deprinderea învățurii copiilor la carte ...”, numărul cărților de școală s-a înmulțit în secolul al XVIII-lea, iar în veacul al XIX-lea “Bucoavna și-a stabilit un caracter al său propriu”⁴. În colecția de carte rară a Bibliotecii Muzeului din Deva se păstrează doar două exemplare de “Bucoavne”, tipărite la Sibiu în prima jumătate a secolului al XIX-lea⁵.

Centrele tipografice transilvănene mai rodnice în scoaterea la lumina tiparului a acestui fel de cărți, în perioada de început, au fost Clujul, Blajul și Sibiu (nu omitem folosirea cărților pentru copii venite de la Buda și Viena).

Asemănarea în ceea ce privește conținutul tuturor acestor prime cărți de învățătură a copiilor se regăsește în conținutul lor preponderent religios.

O apropiere aparte între cartea lui I. Murmellius, *Pappa Puerorum*, o putem stabili, în ceea ce privește titlul, cu *Pâinea pruncilor sau învățatura credinții creștinești ...*, tipărită la Bălgrad în anul 1702. Este dificil să credem într-o certitudine a consultării cărții *Pappa Puerorum* de către Duma Ionaș, cel care “a întors” în limba română cartea *Pâinea pruncilor*.

Cu posibilități limitate de instruire a școlărilor, primele cărți tipărite pe teritoriul nostru sau venite de la mari distanțe geografice, dar folosite de dascăli în școlile din aceste locuri, au sugerat pe lângă direcția moral creștină pe care o recomandau tinerilor și deschiderea căilor spre cartea de școală cu cunoștințe enciclopedice.

Pappa Puerorum a hrănit spiritual generații de elevi, prin ceea ce a scris în ea învățatul I. Murmellius, și a putut sta model pentru începutul cărților noastre de școală.

MARIA BASARAB

---

⁴ Ghibu 1975, p. 77.

⁵ Basarab 1997-1998, p. 779.

***Pappa Puerorum*, ein Spät-Wiegendruck für Gelehrsamkeit**

(Zusammenfassung)

Die Verfasserin versucht in ihrem Beitrag auf ein Buch von Johannes Murmellius aufmerksam zu machen, das den Kindern gewidmet ist. Das Buch trägt den Titel *Pappa Puerorum* und ist in Mainz im Jahr 1537 in der Druckerei Scheffer erschienen. Diese Veröffentlichung mit einem reichhaltigen religiösen Charakter weist in Bezug auf den Titel eine gewisse Ähnlichkeit sowohl mit dem Katechismus, das in Alba Iulia/Karlsburg im Jahre 1702 erschienen ist als auch mit den ersten rumänischen Bibeln auf. Es wird darauf hingewiesen, dass es sehr unwahrscheinlich ist, dass der Verfasser, bzw. der Übersetzer des rumänischen Katechismus, das Werk von Murmellius herangezogen hatte.

(Übersetzer: Volker Wollmann)

Abrevieri bibliografice

- Basarab 1997-1998 - Maria Basarab, "Cărți didactice românești în Muzeul din Deva (1785-1888)", în *Sargetia*, XXVII/1, 1997-1998.
Flocon 1976 - A. Flocon, *Universul cărților*, București, 1976.
Ghibu 1975 - Onisifor Ghibu, *Din istoria literaturii didactice românești*, București, 1975.